ION PLĂMĂDEALĂ
Institutul de Filologie
(Chişinău)

TEXTUALISMUL ÎN STUDIILE LITERARE

În continuare mă voi referi la un mod de conceptualizare a literaturii, anume textualismul, pe care pentru moment îl putem defini vag şi succint ca o viziune filosofică şi ideologică ancorată într-un moment istoric determinat, la fel cum sunt concepţiile mimetică şi poetologică, sociologică, culturologică sau instituţională etc. Desigur, este vorba de un subiect extrem de extins, deopotrivă în cadrele unei disciplinarităţi istorice şi ale interpretărilor epistemice şi metodologice, reclamând coroborarea de argumente istorice şi tipologice sau sincronice. Ceea ce propun aici sunt nişte observaţii, reflecţii sau idei rezumative în legătură cu problematica textului – literar, filologic şi semiotic.

În planul general filosofic, textualismul a fost consacrat în neopragmatismul lui Richard Rorty, care, în eseul *Nineteenth-Century Idealism and Twentieth-Century Textualism*, delimitează rolul discursului filosofic, ştiinţific şi literar în „cultura postmetafizică" a postmodernităţii, ce se înalţă pe ştergerea hotarelor tradiţionale dintre filosofie şi literatură şi pe promovarea conceptului de „text general", nediferenţiat şi liniar. Înţelegerea „textului universal" porneşte de la constatarea sa că, dacă în secolul al XIX-lea filosofia era o arhitectonică pentru întreaga cultură, rolul şi competenţele sale s-au diminuat considerabil în modernitate, permeată de o suspiciune generalizată faţă de adevărurile metafizice sau „povestirile de legitimare", cum le numeşte J.- Fr. Lyotard [1, p. 58]. Respectiv, Rorty susţine că „în timp ce idealismul secolului al XIX-lea dorea să înlocuiască un anumit tip de ştiinţă (filosofia) cu altul (ştiinţele naturii) drept centrul culturii, **textualismul secolului al XX-lea doreşte să plaseze literatura în centru şi să trateze ştiinţa şi filosofia, în cel mai bun caz, ca genuri literare**" (subl. n. – I. P.) [2, p. 141]. Dacă situăm aserţiunea lui Rorty în „cotitura lingvistică" a filosofiei de la mijlocul secolului trecut, devine clar că „textualismul" exprimă ideea caracterului universal al limbajului în praxisul social. De unde, întreaga problematică a cunoaşterii este pusă de filosofiile hermeneutice şi analitice în funcţie de limbaj, de modul în care optăm pentru un anumit vocabular în raporturile noastre cu realitatea sau, după Wittgenstein [3, p. 104; 118], pentru un anumit „joc de limbaj" [1], prin care ne angajăm într-o „agonistică generală" [2, p. 29]. Deoarece nu dispunem de o altă posibilitate de a ne referi la un anume referent decât prin mijlocirea unui vocabular (filosofic, ştiinţific sau literar), concluzia trasă de Rorty este imposibilitatea, chiar nonsensul ideii esenţialiste că am avea acces direct, nemediat la o realitate „în sine", independent de modurile retorice de descriere şi modelare a acesteia. Nu ne stă în putinţă să justificăm adevărul enunţurilor noastre prin trimitere la ceva care să fie independent de aceste enunţuri, la nişte „lucruri" accesibile dincolo de orice vocabulare, adică, în fine, la o realitate nelingvistică. Astfel că pragmatismul abandonează pretenţiile la „descoperirea adevărului" în favoarea constituirii de vocabulare care să ne ajute să „obţinem ceea ce dorim" [2, p. 143].

[1] Conceptele de „limbaj" şi „vocabular" sunt preluate în parte de la Wittgenstein şi în parte de la Quine. Totuşi, spre deosebire de primul, Rorty nu admite că limbajul ar servi la modelarea lumii, ci la atingerea unor scopuri pragmatice, iar faţă de ultimii nu acceptă locul privilegiat al ştiinţei printre celelalte jocuri de limbaj [4, p. 14-15].

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)

Să reţinem pentru moment importanţa paradigmatică[1] în acest tip de reflecţie a vocabulei „literatură" sau, în alt eseu rortian *Filosofia ca gen tranzitiv*, a „culturii literare" ca o etapă ulterioară culturilor religioasă şi filosofică, în cadrul căreia religia şi filosofia apar ca „genuri literare" [5, p. 89-104]. Cu totul în răspăr cu întreaga linie a filosofiei analitice din care provine, Rorty vizează polemic o înlocuire a epistemologiei cu un soi de critică literară, contestând prin aceasta, încă o dată, statutul privilegiat al filosofiei. El deconstruieşte într-un mod specific, alături de Derrida şi în continuarea lui Nietzsche şi Heidegger, o anume tradiţie metafizică şi esenţialistă a reflecţiei filosofice, cu pretenţii de a fi o „ştiinţă a ştiinţelor" şi care se caracterizează prin: fundamentalism şi universalism, reprezentaţionalism, dualism şi logocentrism [2; 5]. Dacă mutăm discuţia în planul artei şi literaturii, se pot constata numeroase sechele ale acestei gândiri raţionaliste şi logocentrice într-o estetică de la Platon la Hegel şi Lukács, care au tins să ajusteze fenomenele artei la rigorile logosului şi postulatele reprezentaţionaliste ce configurează un „realism universal".

Şi unii filosofi de orientare leftistă, neomarxistă, cum ar fi Fredric Jameson, au asociat emergenţa textualismului sau a „*Weltanschauung*-ului textual" de modernism (ca una din „fazele târzii ale capitalismului"). Un aspect important al acestei „ideologii textuale" este respingerea referentului, antireferenţialitatea sa programată ce va deveni emblematică în postmodernismul cultural-artistic şi pe care Baudrillard o va desfăşura sistematic în legătură cu o lume textualizată şi „hiperreală" de „simulări şi simulacre" [6]. Printre poncifele acestei ideologii se numără aserţiunile că „trăim într-o realitate textuală", „condiţia umană e una a textualităţii", în care indivizii sunt „înscrişi" deja la nivelul replicării codului genetic, apoi la cel al patrimoniului cultural şi lingvistic. Trăim şi murim într-o vastă reţea de texte şi semne, de „scene de limbaj" în care, ca actori, încercăm să ne formulăm rostirile individuale în „figuri"/coduri retorice şi stilistice înscrise în patrimoniul cultural etc., etc. [7, p. 89-96].

De aceea, Jameson este justificat să conchidă că „textualitatea", termen prin care el desemnează dimensiunea procesuală, performativă a „doxei" textului, „este expresia alegorică a problemei şi dinamicii culturii înseşi în epoca post-contemporană" [8, p. 8). Chiar dacă poziţia apăsat critică şi conservatoare a neomarxismului faţă de acest *Weltanshauung* textual ne trezeşte rezerve, Jameson relevă cu pătrundere specificitatea istorică a ideologiei textualităţii în legătură cu naraţiunea postmodernă. La nivelul epistemic, ce ne interesează aici în legătură cu implicaţiile literare, textualitatea ar fi o strategie menită să contrazică antitezele tradiţionale, premoderne şi moderne, între subiect/obiect, urmărind neutralizarea acestora şi fixarea atenţiei cercetătorului asupra propriei sale poziţii ca cititor şi a operaţiilor sale intelectuale ca interpretare. Textualitatea a devenit „o ipoteză metodologică potrivit căreia obiectele de studiu ale ştiinţelor umane (…) constituie texte, pe care le *descifrăm* şi *interpretăm*, spre deosebire de concepţiile vechi ale acestora ca realităţi, existenţe sau substanţe pe care, într-un fel sau altul, încercăm să le *cunoaştem*" [9, p. 18].

Este evident că în cadrul textualismului ca *Weltanschauung*, conceptele de textualitate, textualizare etc. formează o nomenclatură a conceptului „text", alături de termeni sateliţi ca „scriitură" sau „discurs". Ultimul este preferat de criticii neomarxişti pentru a denumi ansamblul fenomenelor în şi prin care are loc producerea socială

[1] Despre apropierile terminologice şi conceptuale semnificative dintre „vocabularul" lui Rorty şi „paradigma" lui Th. Kuhn vezi [4, p. 15-16]. Este important de reţinut din aceste disocieri sensul „paradigmei" ca obiect al unei discipline, care nu e neapărat ceva real, ci o ficţiune reglatoare funcţionând efectiv pentru orientarea cercetării în interiorul unei discipline particulare. Acest sens luminează determinarea, de către R. Barthes, a „textului" ca un „câmp metodologic" înăuntrul „literaturii" văzute ca „vocabular" expresiv înscris într-o limbă naţională sau regională.

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)

a sensului, „discursiv" fiind coextensiv cu socialul ca atare [11, p. 15]. Se cere menţionat, de aceea, că textualismul s-a afirmat în cursul bătăliilor pentru concepţia poststructuralistă a textului, însemnând depăşirea deopotrivă a înţelegerii structuraliste a „textului" şi a celei moderniste a „operei". Textul structuralist este produsul unei gândiri binare, antitetice şi logocentrice, formând o entitate închisă, autonomă şi opusă tranşant „contextului" istoric şi social – el ţine de domeniul saussurian „*langue*". În estetică şi literatură, interpretările acestui text, ca „operă literară", au perpetuat în mare măsură ideile Şcolii formale ruse, Şcolii poetice pragheze şi ale *New Criticism*-ului anglo-american. În opoziţie cu acestea, gândirea poststructuralistă, manifestată iniţial de o „nouă critică" franceză şi legitimată şi consacrată de Şcoala de la Yale, vine să deplaseze atenţia de la valorile statice ale structurii textuale asupra „textualităţii" şi „textualizării" – ca procese ale scriiturii literare descrise în termeni de producere (caz exemplar: mişcarea Tel Quel). În acest proces de mutaţie paradigmatică, precum observă judicios şi Fr. James, triumful textualităţii se produce ca ştergere a antitezelor epistemologice interior-exterior sau, în planul esteticii literare, „intrinsec-extrinsec", pe care Wellek şi Warren le-au consacrat în celebra lor *Teorie a literaturii*. Încercând o sinteză a formalismului rus cu *New Criticismul*, aceştia optează tranşant în favoarea studiului „intrinsec", care în curând se va accentua în naratologia structuralistă franceză ce abandonează definitiv umanismul liberal atât de viabil încă la noii critici anglo-americani.

Textul literar postmodernist desfăşoară o textualitate/textualizare ce dizolvă tradiţionala operă de artă, ca obiect, subminează coerenţa organică, transparenţa şi prezenţa la sine a „monumentului" estetic într-o infinită reţea, o scriitură intertextuală, într-un palimpsest în care se şterg toate limitele unui câmp omogen, toate opoziţiile spaţiale dintre un „interior-exterior", „adâncime-suprafaţă". Faţă de înţelegerea modernistă a operei ca o construcţie stilistică autonomă, consacrată în formule antologice de W. Wimsatt şi M. Beardsley, bunăoară, textul postmodernist îşi volatilizează această identitate ca obiect în diseminările verbale şi intraproliferările (inter)textuale prin care se afirmă ca un interior ce nu are un exterior: nici esenţă, nici act, nici spaţiu şi nici timp, „nici prezenţă, nici absenţă" [10, p. 222].[1]

Fără îndoială, în ce priveşte aplicarea conceptului de „textualitate" în sfera studiilor literare, întâietatea îi revine lui R. Barthes, care subliniază ideea crucială a vocaţiei interdisciplinare a „textului"[2]. Analizele barthesiene situează emergenţa textului în interiorul unui context disciplinar specific, ca rezultat al unei particulare confluenţe a disciplinelor, ca o figură a convergenţei disciplinare ce indică o mutaţie de paradigmă la nivelul „obiectului". Respectiv, „acţiunea conjugată a marxismului, freudismului şi structuralismului impune, în literatură, să relativizăm raporturile dintre scriptor, lector şi

[1] De unde, asocierile frecvente ale acestui text cu hipertextul şi cu banda lui Möbius.

[2] Vocaţie care se asociază, ambivalent, cu un patos antidisciplinar, precum demonstrează J. Mowitt [11]. Iar aceste ameninţări la adresa frontierelor disciplinare instituţionalizate (ex.: lingvistică/literatură; filosofie/ştiinţă etc.) se datorează inclusiv unei tensiuni imanente în modelul textual datorate anume valorilor de productivitate ale textualităţii semiotice ce pune în chestiune noţiunile creativităţii în şi prin limbaj, des-instrumentalizării acestuia prin implicarea sa în constituirea subiectului uman etc., deci descrieri care depăşesc cu mult tradiţionalele abordări filologice şi lingvistice ale textului în interiorul sistemului lingvistic. În opoziţie cu viziunea lingvistică sau filologică clasică, textualitatea subliniază în primul rând ideea că atât lectura, cât şi sensurile textuale sunt marcate de un şir de constrângeri instituţionale ce subminează autoritatea cognitivă atât a autorului, cât şi a lectorului. Interpretarea nu mai urmăreşte să dezvăluie unitatea şi armonia textului, ci productivitatea acestuia în interacţiunea cu cititorul şi intertextul general (sau arhi-textul, la Derrida).

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)

observator (criticul). În faţa *operei* (…) se produce exigenţa unui obiect nou, obţinut din deplasarea sau răsturnarea categoriilor anterioare. Acest obiect este Textul" [12, p. 70]. Atât în lucrarea din care citäm, *De l'oeuvre au texte* (1971), cât şi în eseul din 1972 *Jeunes chercheurs* Barthes atribuie Textului, ortografiat cu majusculă, însuşiri excepţionale – el este o entitate radicală, disruptivă şi indeterminabilă, transgresivă în raport cu categoriile culturale dominante şi interdisciplinar faţă de frontierele instituţionalizate ale cunoaşterii. Textul nu constituie un obiect, ci un proces sau o practică, abia perceptibilă în anumite momente, un „câmp metodologic": „… Ce se poate spune despre operă este că în ea se regăseşte Text" [13, p. 107]. Dacă poţi demonstra că operele din trecut conţin „*du texte*", înseamnă implicit că le pui în valoare. O sarcină a studenţilor devine de a „repera ce poate fi Text în Diderot, în Chateaubriand", de a depista „ceea ce, într-o operă veche, este Literatură şi ce este Text" [ibid., p. 108]. Pornind de aici, la nivel teoretic se delimitează două viziuni asupra literaturii şi obiectelor culturale, asupra operei şi textului, două modalităţi de a le concepe de către „criticii operei" şi „criticii Textului" („noua critică"). Conform opiniei curente, tradiţionale combătute de Barthes, *Madame Bovary* sau *Sarrasine*, de exemplu, reprezintă opere, adică produse computabile ale intenţiei auctoriale destinate consumului, conţinând un sens de interpretat şi o unitate estetică de evaluat, calităţi sugerate de metafora organismului. Dimpotrivă, conform textualismului barthesian, asemenea artefacte trebuie considerate texte, adică efecte relaţionale ale sistemelor semiotice şi intertextualităţii, ale „replierii infinite a semnificantului" [12, p. 72], componente ale proceselor istorice de producere şi receptare. Astfel, operă şi text trebuie să constituie două concepte distincte ale studiului literar, bazate pe supoziţii ontologice şi epistemologice diferite. Deşi atenţionează că nu e vorba că anumite scrieri ar fi opere, iar altele texte, totuşi tinerii cercetători sunt îndemnaţi să revalorizeze operele consacrate prin prisma Textului, investit de Barthes cu un potenţial radical, subversiv, „paradoxal" faţă de *doxa*: opinia comună, prejudecăţile, mitologiile, limitele şi clasificările convenţionalizate din cultură şi literatură. Textul devine spaţiul unei produceri scripturale, locul sau „teatrul" de reuniune a producătorului textului şi cititorului său.

O variantă originală a textualismului, reprezentativă pentru întreg poststructuralismul, promovează deconstrucţia lui Jacques Derrida, axată pe critica textului static şi închis al semiolingvisticii structurale. La Derrida, textul este format din vaste reţele de „suplimente", de evocări, aluzii, citate la alte texte cu care interferează, deci este o intertextualitate vastă ce cuprinde şi scriitorii, şi cititorii. De unde, formula sa aforistică „nu există un în-afară al textului" („*Il n'y a pas d'hors texte*") nu anunţă autonomie sau izolare, ci dimpotrivă, o deschidere totală spre toate contextele posibile, care însă nu se pot sustrage textualităţii generale sau „arhi-textului" transcendental. Nu se are în vedere că nu ar exista forţe, structuri economice, istorice, intenţionalitate, politică etc. independente de mecanismele ficţionale şi retorice, dar faptul că acestea nu pot fi percepute în prezenţa lor pură, în afara unei experienţe interpretative, a textului general. Ele nu pot fi actualizate într-o prezenţă absolută, aici-şi-acum, ci exclusiv prin acţiunea diferenţială şi temporizatoare a „urmei" ca absenţă, ca „*différance*", deci într-o infinită reţea diferenţiatoare de semnificaţii şi referinţe textuale. Statismului diadelor saussuriene spaţiale (semnificat/semnificant; diacronie/sincronie; paradigmatic/sintagmatic etc.) li se opune mobilitatea „di-ferenţei" (*différance*), ce reuneşte diferenţa şi temporizarea, spaţiul şi timpul într-o continuă mişcare temporală. Textul nu are un exterior (*hors-texte*: extra-text), el e întotdeauna deja în afara sa şi înglobează lumea, inclusiv orice intervenţie filosofică sau politică. Contrar saussurienilor, convinşi că un lexem poate fi definit înăuntrul câmpului său semantic, prin relaţii de opoziţie, Derrida susţine că transparenţa, prezenţa la sine în imediat a sensului este o himeră metafizică,

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)

trădând o voinţă de putere, deoarece fiece semn trimite la altul precedent sau ulterior, ceea ce precipită disoluţia identităţii sale ca autoprezenţă. Evoluând într-un context referenţial în permanenţă deschis, sensul este supus unei permanente schimbări ce îi interzic identificarea sau prezentificarea în o sinteză raţională ori hermeneutică.

Pretenţiilor totalizatoare asupra sensului, din direcţie structuralistă sau hermeneutică, Derrida le opune (non)conceptul diseminării, raportat la un modus al scrierii şi textualităţii, la energiile latente în limbaj, la forţa acestuia de a submina orice idealitate absolută, orice ontologie a prezenţei, de exemplu, cea a „operei“ sau „cărţii“ ca unitate de stil, tematică şi scop. Avangarda modernistă, în special, interoghează, pune în criză potenţialităţile diseminative ale limbajului, fără a zăgăzui proliferările sensului. Mallarmé, Joyce, Kafka, Genet sunt scriitorii preferaţi în deconstrucţie, în textele cărora practica diseminării „se întâmplă”, spărgând opoziţiile curente dintre cuvânt/idee, figură/concept, reprezentare/nonreprezentare, interior/exterior, adevăr/ficţiune, literatură/filosofie.

Prin urmare, „text” şi termenii sateliţi ca „textualitate”, „textualism”, „scriitură”, „discurs” etc. nu desemnează instrumente de analiză neutre, ci ele se includ într-un sociolect teoretic şi ideologic („ideologem”), ajungând să configureze o conceptualitate colectivă sau *doxa* – termen preferat de Barthes.

În cazul studiilor literare, acest textualism triumfător s-a manifestat prin restrângerea comunicării literare la studiul artefactelor denotate ca texte, prin ignorarea sau marginalizarea autorului şi lectorului, în prima etapă. Trebuie precizat totuşi că acelaşi Barthes reiterează ideea că „naşterea cititorului” se face pe seama „morţii autorului”, că cititorul, şi nu sistemul limbii, precum credeau structuralişţii, produce „structurarea” textului: „unitatea textului constă nu în originea, ci în destinaţia sa” [14, p. 66].

În legătură cu aceste mutaţii paradigmatice în cadrele interdisciplinare ale umanioarelor, care au culminat în textualismul radical din deceniile 6-7 ale sec. al XX-lea, se impun nişte observaţii istorice. Ceea ce, la prima vedere, pare o schimbare epistemică bruscă îşi are originea genealogică în hermeneutica germană din sec. al XIX-lea, în special în lucrările lui Schleiermacher, considerat ca întemeietor al hermeneuticii psihologice. Totodată, precum demonstrează Andrew Bowie, filosoful german este primul care a conceptualizat rolul central al limbajului în ambianţa romantică. Citând mai multe pasaje concludente în acest sens din *Hermeneutică şi critică* („nu există gândire fără limbaj („*Rede*”), „nimeni nu poate gândi fără cuvinte” [15, p. 199] etc.), Bowie afirmă chiar că Schleiermacher, de fapt, a iniţiat o „turnură lingvistică” în hermeneutica epocii [ibid., p. 183-185]. Astfel, concepând prima hermeneutică universală, el a contribuit la turnura lingvistică din secolul următor, anticipată de Herder şi Humboldt şi consacrată prin lucrarea capitală a lui H.- G. Gadamer *Adevăr şi metodă* (1960).

W. Dilthey este o altă figură-cheie a hermeneuticii romantice căruia i se datorează expansiunea semantică a textualismului la sfârşitul secolului trecut. În masiva sa lucrare *Society as Text. Essays on Rhetoric, Reason, and Reality*, Richard Harvey Brown descrie cum, pe durata înfloririi ştiinţelor socioumane în secolul al XIX-lea, s-a răspândit metafora limbajului şi a textului şi îl apreciază pe Dilthey ca fiind „primă sursă a replicilor împotriva criticilor şi denaturărilor la adresa metodelor de analiză sociotextuală” [16, p. 134]. Desigur, Brown are dreptate în măsura în care Dilthey percepea societăţile umane ca texte susceptibile de a fi înţelese şi interpretate în manieră hermeneutică. E o atitudine pe care Heidegger o radicalizează, atunci când concepe existenţa ca proces hermeneutic de interpretare a sinelui, şi căreia Gadamer îi va da aplicare filologică. Totuşi se cere menţionat că, la Dilthey, paradigma textului cedează în faţa sentimentului trăit, care devine origine şi sfârşit al oricărei comprehensiuni. În mod identic, la Gadamer, interpretarea este pusă pe prim-plan, şi nu textul.

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)

Concluziile lui Brown sugerează clar că metafora societăţii ca text era deja foarte recurentă în secolul al XIX-lea, când primii sociologi, A. Comte şi E. Durkheim, o aplică frecvent în lucrările lor. Având în vedere aceste premise genealogice ale cotiturii lingvistice şi interpretative din ştiinţele socioumane, se poate înţelege de ce lingvistica saussuriană s-a bucurat de imens succes şi amploare, impunându-se ca orizont paradigmatic al antropologiei şi mitologiei în Franţa de la jumătatea secolului trecut.

În afară de aceste sumare consideraţii de ordin istoric, se poate observa că, în discursul umanistic european, „textul" s-a aflat în circulaţie din Antichitate, începând de la Quintilian şi până în hermeneutica biblică şi textologia clasică. Însă până la jumătatea sec. al XX-lea, când noţiunea textului devine cea mai recurentă metaforă a tuturor formelor de interacţiune culturală, un adevărat „mit modern" [17], termenul cel mai răspândit pentru a desemna textul literar a fost **operă** (germ. *Werk*, engl. *Work*, rus. *произведение*). Este practic imposibil de a face un excurs istoric în această direcţie, totuşi dicţionarele de bază ale limbilor europene atestă această realitate lexicografică.

În estetica romantică, „opera" semnifica explicit că orice text literar este un artefact, creat şi produs artizanal de către o persoană sau mai multe. Privind retrospectiv, se mai impune şi constatarea că, de fapt, conceptul de operă a circulat continuu în scrierile, de exemplu, ale noilor critici americani sau britanici sau ale formaliştilor ruşi, până în anii '60, precum şi în cele ale esteticienilor filosofi din prezent, ceea ce sugerează că ruptura cu tradiţia intenţionalist romantică nu a fost atât de radicală precum se pretinde. Este simptomatic şi faptul că cele mai substanţiale dezbateri estetice pe marginea interrelaţiei dintre intenţie şi interpretare au loc şi azi în paginile venerabilelor *Journal of Aesthetics and Art Criticim* şi *British Journal of Aesthetics*, printre fondatorii cărora se numără corifeii *New Criticism*-ului. Prin urmare, chiar şi în acest context antiintenţionalist, antibiografist de la sfârşitul secolului trecut intenţia autorului nu a fost abandonată, ci, de multe ori, textualizată, adică mutată în interiorul textului, precum ne învederează noţiunile de „autor implicit" (W. Cl. Booth), „cititor implicit" (W. Iser) sau conceptul discutabil de *intentio operis* al lui U. Eco. Oricum, este un aspect interesant care merită studii suplimentare.

Nu avem aici spaţiu suficient pentru a urmări reacţiile ulterioare, de după 1990, împotriva textualismului poststructuralist, care echivalează adeseori cu o mişcare restauratoare a „umanismului", „practicii", „istorismului" şi reprezentaţionalismului bazat pe hegemonia mimesisului. Ca un câştig neîndoios totuşi se prezintă orientările actuale spre nişte forme „reale" de interdisciplinaritate, neîngrădite la cadrele limbajului, precum se întâmpla în cazul lui Barthes. Cercetările literare se situează astăzi într-o viziune a omului, a comunicării şi ambianţei sale cu mult mai largă, beneficiind de studiile de orientare neurologică, cognitivă, etologică, antropologică ş.a. În locul abordărilor factorilor comunicării literare prin prisma unor diverse direcţii teoretice, din „interior" sau „exterior", se impune analiza acestei comunicări ca un întreg. În acest sens, opţiunea pentru care pledăm este o teorie dialogică şi interdiscursivă, deopotrivă istorică, „materialistă" (în care textele sunt considerate mecanisme autopoietice operând ca sisteme *feedback* autogeneratoare) şi critică. Ca repere epistemologice importante ale acestei teorii pot servi constructivismul, neopragmatismul şi textualismul elaborate în intervalul poststructuralist al umanioarelor, în baza cărora să fie constituită o viziune pluralistă a cunoaşterii. Obiectivul este delimitarea unei raţionalităţi comune prin confruntarea diverselor concepţii, metodologii, termeni şi noţiuni teoretice, care se prezintă ca prelucrări sau constructe ale „obiectelor" literare, istorice şi contingente, în dialectica hermeneutică şi intersubiectivă a participanţilor la comunicarea literară. Respectiv, „adevărul" în această paradigmă constructivistă şi hermeneutică se dovedeşte a fi o construcţie consensuală a subiecţilor prin intermediul limbajului, care

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)

determină astfel nu numai cunoaşterea „obiectului", ci şi autocunoaşterea ca un scop umanist implicit al teoriei literare. Se impune elaborarea unei concepţii nonobiectiviste şi nonesenţialiste a textului/operei literare, ca rezultantă a redescrierilor şi recontextualizărilor acestora în varii discursuri teoretice privite ca jocuri de limbaj. O calitate de bază a teoriei respective este reflecţia critică asupra propriilor presupoziţii teoretice şi ideologice, a ipotezelor sale hermeneutice şi de lectură. Cooptând dialogismul şi deconstrucţia, acest proiect teoretic evită binarismele/dualismele de orice fel şi acceptă ambivalenţa valorică şi unitatea contrariilor, deci e deschis dialogului cu alteritatea, pe care nu şi-o asimilează propriului discurs identificator, ci întrevede în ea o perspectivă alternativă sau prilej de autocritică. O etică şi ontologie a diferenţei contribuie la deschiderea sa dialogică spre discursuri interdisciplinare care depăşesc autonomismul estetic al poeticilor structurale şi formale, ce au consacrat o viziune anistorică şi depersonalizată a literaturii. În măsura în care descrie literatura ca activitate interpersonală în situaţii de comunicare specifică, teoria literară trebuie să integreze deopotrivă o pragmatică literară istorică şi o teorie a comunicării generalizate şi dialogice, care să evidenţieze potenţialul mediator şi interactiv al literaturii, negocierea sensului între poziţiile instituţionale şi socioistorice ale autorilor şi lectorilor pe baza unui model semiotic triadic, indiferent dacă a treia instanţă este prezentă sau absentă, reală sau fictivă. Totodată, această valorificare a rolului hermeneutic al (macro)contextelor de ordin istoric şi semiotic, al intenţiei şi cooperării dialogice nu trebuie făcută pe contul ignorării textului-obiect şi proprietăţilor sale scripturale şi structurale, ca nişte constante cu rol discriminator în diseminarea sensului şi deriva interpretativă.

Astfel, plecând de la obiecţiile critice desfăşurate mai sus la adresa tendinţei radical textualiste manifestate pe un segment al paradigmei poststructuraliste, cel delimitat de lucrările lui Barthes, Foucault, Derrida ş.a., ar fi, desigur, o exagerare de a minimaliza rolul şi locul „textului"; dimpotrivă, acesta trebuie să rămână în centrul studiilor literare, a căror existenţă însăşi se datorează fireştii trebuinţe umane de a scrie şi citi texte/opere literare. Întrucât literatura ne spune ceva despre noi şi realitate punând în lumină munca limbajului însuşi, este important de a educa, în republica, literelor, o sensibilitate textualistă, o atitudine digresivă atentă la detalii şi exprimări indirecte, o receptivitate sporită la puterile semnificantului de a revela lumi textuale.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Jean-François Lyotard, *Condiţia postmodernă. Raport asupra cunoaşterii* (traducere şi prefaţă de Ciprian Mihali), Bucureşti: Ed. Babel, 1993.

2. Richard Rorty, *Nineteenth-Century Idealism and Twentieth-Century Textualism*, în „Consequences of Pragmatism (Essays: 1972-1980), third ed.", Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986, p. 139-159.

3. Ludwig Wittgenstein, *Cercetări filozofice* (trad. Mircea Dumitru şi Mircea Flonta, în colab. Adrian-Paul Iliescu; intr. Adrian-Paul Iliescu), Bucureşti: Humanitas, 2004.

4. *Richard Rorty (Contemporary Philosophy in Focus)* (ed. by Charles Guignon, David R. Hiley), Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

5. Richard Rorty, *Philosophy as a transitional genre*, în „Philosophy as Cultural Politics", Cambridge: Cambridge University Press, 2007

6. Jean Baudrillard, *Simulacra and Simulations*, în „Selected Writings" (ed. M. Poster), Stanford: Stanford University Press, 1988, p. 166-184.

7. Robert Scholes, *The Crafty Reader*, New Haven: Yale University Press, 2001.

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)

8. Fredric Jameson, *Introduction*, în „Texte", 1986/1987, nr. 5-6, p. 6-13.
9. Fredric Jameson, *The Ideology of the Text (1975-76/86)*, în „The Ideologies of Theory: Essays 1971-1986, vol. 1 (Situations of Theory)", London: Routledge, 1988, p. 17-75.
10. Jacques Derrida, *De la grammatologie*, Paris: Les Éditions de Minuit, 1967.
11. John Mowitt, *Text: The Genealogy of an Antidisciplinary Object*, Durham, NC: Duke University Press, 1992.
12. Roland Barthes, *De l'œvre au texte*, în „Le bruissement de la langue: Essais critiques IV", Paris: Seuil, 1984, p. 69-77.
13. Roland Barthes, *Jeunes chercheures*, în „Le bruissement de la langue: Essais critiques IV", Paris: Seuil, 1984, p. 103-110.
14. Rolandes Barthes, *La mort de l'auteur*, în „Le bruissement de la langue: Essais critiques IV", Paris: Seuil, 1984, p. 61-68.
15. Andrew Bowie, *Aesthetics and Subjectivity: from Kant to Nietzsche*, 2end ed., Manchester: Manchester University Press, 2003.
16. Richard Harvey Brown, *Society as Text. Essays on Rhetoric, Reason, and Reality*, Chicago: University of Chicago Press, 1987.
17. Florin Mihăilescu, *Textul ca mit modern*, în „Viaţa românească", 1995, nr. 1-2, p. 141-145.

BDD-A25951 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:36 UTC)